

بررسی جایگاه چای در سبد مصرفی خانوارهای شهری ایران

سیاوش فلاح علی پور (۱) و علیرضا کرباسی (۲)

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی دانشگاه زابل، ۲- دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه زابل

از بین محصولات کشاورزی و باغی، چای جایگاه ویژه ای در سبد مصرفی خانوارهای ایرانی داشته به طوری که آنها همواره با افزایش درآمدشان، سهم بیشتری از درآمد خود را به آن اختصاص داده اند. با توجه به مصرف بالا و عمومی این کالا در ایران و لزوم آگاهی از رفتار مصرفی خانوارها نسبت بدان، به منظور دستیابی به اهداف سیاستی این بخش، تعیین جایگاه این کالا در سبد مصرفی خانوارها اهمیت می یابد. مطالعه حاضر به برآورد و تحلیل ضرایب مربوط به کشش های قیمتی و درآمدی تابع تقاضای گروه چای برای مناطق شهری با کاربرد دستگاه مخارج خطی و استفاده از داده های ادغام شده گروه های مختلف درآمدی در سال های مختلف، پرداخته است. در روش های مختلف برآورد، متوسط قدر مطلق کشش های قیمتی و درآمدی تقاضا، کوچکتر از واحد به دست آمد. بر این اساس، در تمام دوره و برای کلیه گروه های درآمدی، چای کالایی ضروری است. همچنین نتایج نشان می دهد که این کالا در طول زمان در جهت لوکس شدن پیش می رود، هرچند تا رسیدن به این سطح فاصله زیادی دارد. از آنجا که کشش قیمتی تقاضای گروه چای کوچکتر از واحد برآورد شده است، در مبحث قیمت گذاری، اگر هدف افزایش درآمد تولید کننده چای باشد، سیاست افزایش قیمت (در مقابل کاهش قیمت) می تواند موثر باشد.

واژه های کلیدی: دستگاه مخارج خطی؛ تابع تقاضا؛ داده های ترکیبی؛ چای

مقدمه

آخرین آمارهای موجود، مصرف سرانه چای هر ایرانی را بسیار بالاتر از متوسط جهانی و حدود ۲ کیلوگرم در سال برآورد کرده اند (حسینی و حیدری، ۱۳۸۵). اما اقتصاد چای کشور از یک سو با مشکلات متعددی مانند تنظیم بازار و قاچاق روزافزون (واردات غیر رسمی) روبرو است و از سوی دیگر مطالعات علمی صورت گرفته در این حوزه بسیار کم است. لذا بررسی رفتار مصرف کننده چای می تواند در تعیین سیاست های این بخش نقش عمده ای ایفا کند. در پیشینه تحقیقات مرتبط با اقتصاد چای باید به محاسبه بهره وری عوامل تولید چای (کاظم نژاد و کوپاهی، ۱۳۷۵)، بررسی و تحلیل اقتصادی کارایی فنی چایکاران گیلان (کوپاهی و کاظم نژاد، ۱۳۷۶) و بررسی عوامل موثر در کمیت و کیفیت چای ایران (افراخته، ۱۳۷۶) اشاره کرد. خسروی نژاد (۱۳۸۴) هدف مطالعه حاضر، بررسی جایگاه چای در سبد مصرفی خانوارهای شهری ایران با برآورد کشش های قیمتی و درآمدی گروه چای در سال های ۸۳-۱۳۶۹ است.

مواد و روش ها

در تئوری اقتصاد خرد ترجیحات مصرف کننده براساس تابع مطلوبیت خوش رفتاری است که مطلوبیت در آن تابعی از مجموعه کالاهای مصرفی بوده و مصرف کننده با توجه به قید بودجه، مطلوبیت خود را حداکثر می کند. سیستم مخارج خطی که توسط کلاین و رویین (۱۹۴۸) معرفی شد، از تابع مطلوبیت معروف به استون-گیری یا کلاین- رویین حاصل

شده است (هندرسن و کوانت، ۱۹۸۰). در مطالعه حاضر سبد مصرفی خانوار را به دو گروه چای (Q_t) و سایر کالاها و خدمات (Q_{oth}) تقسیم کنیم، با حداکثر کردن تابع مطلوبیت نسبت به قید بودجه $m = P_t Q_t + P_{oth} Q_{oth}$ تابع تقاضا به-دست می آید:

$$Q_t = S_t + \beta_t / P_t [m - (P_t S_t + P_{oth} S_{oth})] \quad (1)$$

با توجه به اطلاعات هزینه‌های مصرف خانوار به صورت دهک-

های هزینه، مخارج صرف شده روی هر کالا را در گروهی که کمترین مصرف را داشته به عنوان حداقل مصرف (ضروری) در نظر می‌گیریم. با برآورد β_t (میل نهایی به مصرف نسبت به درآمد فرامعیشتی) می‌توان کشش‌های قیمتی و درآمدی گروه چای را محاسبه نمود. معادله (۱) را در دو بعد مقطع i و زمان t در قالب مدل‌های داده‌های ادغام شده به-صورت زیر بازنویسی می‌کنیم:

$$i = 1, 2, \dots, 10 \quad EE0_{it} = \alpha_i + \beta_t \cdot YY0_{it} + e_{it} \quad (2)$$

$$t = 1369, \dots, 1383$$

که در آن $EE0_{it}$ و $YY0_{it}$ عبارتند از:

$$EE0_{it} = P_{it} Q_{it} - P_{it} S_{it}$$

$$YY0_{it} = \sum P_{it} Q_{it} - \sum P_{it} S_{it}$$

در نهایت تابع به روش‌های مختلف داده‌های ادغام شده برآورد می‌شود.

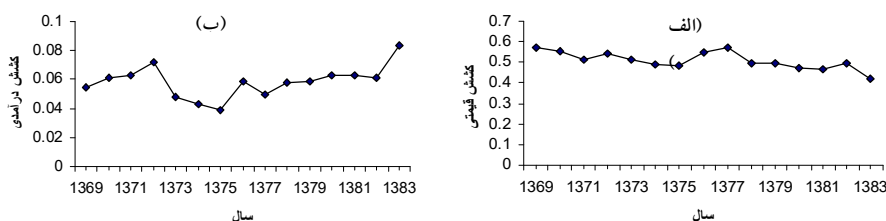
نتایج و بحث

جدول-۱: مقایسه ضرایب کشش‌های میانگین قیمتی و درآمدی در سه مدل داده‌های ادغام شده

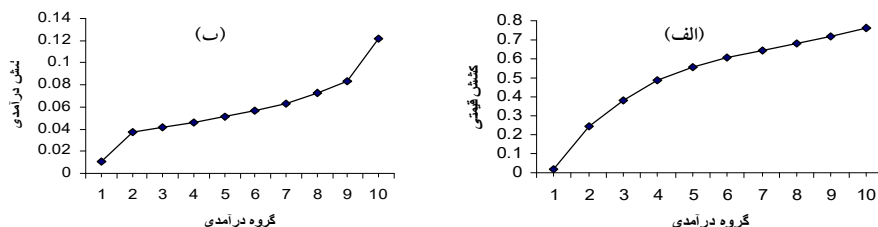
کشش قیمتی	کشش درآمدی	مدل (۱): روش تأثیرات ثابت مدل (۲): روش تأثیرات تصادفی	مدل (۳): روش تأثیرات ثابت
-۰/۵۱۰	۰/۳۱۴	-۰/۵۱۰	-۰/۵۰۹
۰/۳۱۴	۰/۳۱۴	۰/۳۱۵	۰/۰۵۸

علیرغم این که مدل (۳) برازش ترجیحی است باید به نکات زیر دقت کرد: اولاً با وجود تفاوت در درجه کشش ناپذیری گروه کالایی چای در سه مدل (چون کشش‌های قیمتی و درآمدی کمتر از واحد با هم اختلاف دارند)، با توجه به مقادیر کشش‌های درآمدی در هر سه مدل، گروه چای کالایی ضروری است. ثانیاً طبق جدول (۱) با تغییر مدل و در نتیجه β برآوردی و کشش‌ها، روند تغییرات کشش‌ها در دوره‌ها و مقاطع همچنان ثابت خواهد ماند.

نمودار-۱: تغییرات سالانه کشش قیمتی و درآمدی برای متوسط دهک‌ها

نمودار-۲: تغییرات دهکی کشش قیمتی و درآمدی برای متوسط کل دوره

طبق نمودار (۱-الف)، کشش قیمتی در طی دوره دارای روندی عمدتاً نزولی است به طوری که در دامنه‌ی (۰/۵۷ - ۰/۴۲) با متوسط ۰/۵۱ می‌باشد؛ بنابراین حساسیت خانوار شهری نسبت به قیمت حدود ۰/۵۱ است یعنی اگر قیمت چای ۱ درصد تغییر کند تقاضای خانوار حدود ۰/۵۱ درصد (در جهت مخالف تغییر قیمت) تغییر خواهد کرد. اما طبق نمودار (۱-ب) طی سالهای ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۵ حساسیت کم مصرف خانوار شهری نسبت به درآمد، کمتر هم شده است ولی دوباره این روند تغییر کرده و طی هشت سال آخر دوره افزایش یافته است. نکته مهمی که در اینجا فهمیده می‌شود این است که درجه ضروری بودن گروه چای در دوره مورد بررسی رو به کاهش است و می‌توان گفت گروه چای دارای روندی است که به سمت لوکس شدن پیش می‌رود، هرچند طبق نتایج تجربی فاصله زیادی برای رسیدن به این سطح دارد.

نمودارهای (۲-الف) و (۲-ب) روند تغییرات کشش‌های قیمتی و درآمدی دوره را برای دهک‌های مختلف درآمدی نشان می‌دهند. علاوه بر اینکه ضروری بودن گروه چای برای کلیه دهک‌ها به اثبات رسیده است، با توجه به کشش‌های درآمدی و قیمتی دهک‌های مختلف می‌توان گفت گروه چای برای گروه‌های کم درآمد ضروری‌تر می‌باشد. مطالعه حاضر برای بررسی جایگاه چای (خشک یا سیاه) در سبد مصرفی خانوارهای شهری ایران، کشش‌های قیمتی و درآمدی را برای سالهای (۱۳۶۹-۱۳۸۳) از طریق برآورد تابع تقاضای گروه چای به روش داده‌های ادغام‌شده محاسبه کرده است. نتایج نشان داد که گروه چای به عنوان کالایی ضروری در سبد مصرفی تمامی گروه‌های درآمدی (دهگانه) مخصوصاً گروه‌های کم‌درآمد جای داشته، ولی درجه ضروری بودن با گذشت زمان کاهش یافته است و به سمت لوکس شدن پیش می‌رود. از آنجا که کشش قیمتی تقاضای گروه چای کوچکتر از واحد برآورد شده است، در موضوع قیمت‌گذاری، اگر هدف افزایش درآمد تولیدکننده چای باشد، سیاست افزایش قیمت (در مقابل کاهش قیمت) می‌تواند موثر باشد.

منابع

۱. حیدری، غ.ر. و حسینی، م.ع. ۱۳۸۵. برآورد واردات غیررسمی (قاچاق) چای به ایران. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره ۵۴، صفحات ۳۳-۱.
۲. خسروی‌نژاد، ع.ا. ۱۳۸۴. بررسی اقتصادی چای از تولید تا مصرف. تهران، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
۳. مرکز آمار ایران. ۸۳-۱۳۶۹. مطالعات هزینه و درآمد خانوار شهری. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
4. Quantitative Micro Software 2004. EViews 5 User's Guide. United States of America: Quantitative Micro Software, LLC. pp. 520-521.
5. Hsiao, C. 2003. Analysis of Panel Data. 2nd ed. United Kingdom: Cambridge University Press.

Investigating tea place at the consumption bundle of urban households in Iran Siavash Fallah Alipour¹ Alireza Karbasi²

1- Graduate Student, Department of Agricultural Economics, Zabol University, Zabol, Iran

2- Associate Professor, Department of Agricultural Economics, Zabol University, Zabol, Iran

Abstract

Among agricultural and horticultural products, tea has a special place at the consumption basket of Iranian households as with increasing income they allocate a larger share of their income to it. According to the high and common consumption and the need of knowing consuming behavior of the households in order to achieving policy goals in this sector, it is important to identify its role in family basket. This study estimate and analyze price and income elasticities of tea group demand function for urban regions using Linear Expenditure System model and panel data of pooling different income groups in different years. According to the results in different estimating methods the average absolute price and income elasticities of demand are smaller than 1 and tea is a necessity for all of the income groups. However, it is a big distance for being a luxury good for tea it tends to become a luxury good during the time. With price elasticity smaller than 1, if the goal is increasing tea producer's income, increasing price policy can be effective.

Key Words: Linear Expenditure System model, Demand function, Panel data, Tea